

кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

КОЛЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ МАЙНОВИМИ АВТОРСЬКИМИ ТА (АБО) СУМІЖНИМИ ПРАВАМИ В ІНТЕРНЕТІ

Розглянуто питання сучасного стану системи колективного управління майновими авторськими та (або) суміжними правами в мережі Інтернет. Удосконалення механізму регулювання використання об'єктів авторського права пов'язано з необхідністю їх ідентифікації, встановлення засобів захисту авторського права як до використання творів, так і після нього.

Ключові слова: організації колективного управління, Інтернет, монополія, ВОІВ.

Рассмотрены вопросы современного состояния системы коллективного управления имущественными авторскими и (или) смежными правами в сети Интернет. Совершенствование механизма регулирования использования объектов авторского права связано с необходимостью их идентификации, установлением средств защиты авторского права как до использования произведений, так и после такового.

Ключевые слова: организации коллективного управления, Интернет, монополия, ВОИС.

The questions of the modern state system of collective management of copyright and (or) related rights in the Internet. Perfection of the mechanism of regulation of such use of objects of the copyright is connected with the necessity of their identification and protection of both before using of products, and after it.

Key words: collective management organizations, monopoly, Internet, WIPO.

Транскордонний характер Інтернету й цифрова форма фіксації розміщених у ньому творів порушують питання авторських повноважень, унаслідок чого їх реалізація має певну специфіку, дослідження якої становить завдання даної публікації. Творцям інтегрованого інформаційного ресурсу (особливо часто оновлюваного) фізично неможливо встигати врегулювати всі питання, що виникають з прав власниками (а їх у кожного твору може бути декілька). Для вирішення цих питань була розроблена система «колективного управління майновими правами».

Метою роботи є вивчення доцільності та можливості застосування методу

управління майновими правами через організації колективного управління (ОКУ) в цифровому середовищі.

Дослідженнями у вказаній сфері займалися такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як Е.-П. Ракічіолі, О. М. Пастухов, К. О. Афанасьєва, А. Г. Серго, К. Забродська, В. А. Хохлов, А. П. Сергєєв, О. В. Ієвіня, Т. В. Федосенко, О. Одинець та ін.

На сьогодні в основі охорони прав в українському сегменті Інтернету попитом користуються здебільшого методи технологічного захисту, а саме «маяки», «криптографічні конверти» та ін. Вважається, що застосування методу управлін-

ня майновими правами в Інтернеті через організації колективного управління не має реальної перспективи з огляду на специфіку середовища, в якому твір використовується [1].

У лютому 2014 р. після тривалих обговорень Європейським парламентом прийнято Директиву про колективне управління авторськими і суміжними правами та мультимедійному ліцензуванню музичних творів, використовуваних онлайн на внутрішньому ринку [2]. Директива була опублікована 26 лютого 2014 р. і набула чинності 10 квітня 2014 р. До 10 квітня 2016 р. вона була застосована в національному законодавстві країн ЄС. Положення цієї Директиви ЄС передбачають виплату винагороди за використання музичних творів у мережі Інтернет через організації колективного управління. Функціонування організацій спрощує систему договірних відносин як для самих суб'єктів авторського права і суміжних прав, так і для користувачів по отриманню дозволу на використання об'єктів цих прав, узгодженню питань щодо збору, розподілу та виплати винагороди зазначеним суб'єктам. Директивою ЄС передбачені вимоги до діяльності організацій колективного управління в європейських країнах, зокрема налагодження взаємовідносин між організаціями щодо забезпечення узгоджених дій по онлайн-ліцензуванню в мережі Інтернет, обмін базами даних об'єктів авторського права і суміжних прав та правами на них. З метою недопущення зловживань Директива ЄС передбачає положення щодо участі суб'єктів авторського права і суміжних прав у процесі прийняття організаціями основних рішень, визначає принципи прозорості їх діяльності. Це перша Директива ЄС у сфері колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав. У 2005 р. було прийнято Рекомендації Європейської комісії про транскордонне колективне управління авторським правом і суміжними правами для надання законних

інтерактивних музичних послуг (online music). Прийняття Директиви ЄС є важливим кроком на шляху гармонізації норм європейських країн з метою визначення єдиного механізму по збору, розподілу та виплаті винагороди суб'єктам авторського права і суміжних прав за використання об'єктів у мережі Інтернет. Розробка заходів, що сприяють впровадженню Директиви, спрямована на поліпшення ліцензування прав і доступу до цифрового контенту. Вони призначені для регулювання правовідносин, які виникають при перетинанні через кордони інтернет-продуктів і послуг, тим самим зміцнюючи цифровий ринок ЄС.

Основною метою Директиви є встановлення стандартів для менеджменту організацій колективного управління, який повинен гарантувати правовласникам те, що він діє в їх інтересах. Її загальні політичні цілі такі: модернізувати та вдосконалити стандарти управління, економічну прозорість усіх організацій колективного управління ЄС, забезпечуючи тим самим правовласників точною інформацією про використання їхніх об'єктів та своєчасною виплатою роялті; створити рівні умови для мультитериторіального ліцензування музики онлайн; створити інноваційні та динамічні структури для ліцензування на кордонах, яке сприятиме подальшому розвитку в створенні законних музичних онлайн-сервісів.

Також Директива містить детальні вимоги до всіх способів отримання доходів від реалізації прав: збирання, відрахування та виплата роялті. Директива забезпечує основу для надання ліцензій, у тому числі надає перелік зобов'язань за ліцензією. Вона створює можливість для оперативного контролю, зокрема запиту на агрегування репертуару і прав з метою зменшення кількості ліцензій, необхідних для роботи з декількома територіальними, мультирепертуаром обслуговування, тобто це автономна робота правовласника з реєстром прав. Усі ці заходи підкріплюються конкретними ви-

могами для забезпечення ефективного контролю з боку національного компетентного органу. Ці вимоги включають у себе забезпечення відповідними механізмами розгляду скарг та вирішення спорів у судовому порядку.

Убачається необхідним вивчити досвід і практику країн ЄС та імплемувати вказані заходи до національного законодавства щодо діяльності ОКУ. На сьогодні діяльність ОКУ в процесі охорони та захисту прав творців у мережі Інтернет спирається на правила, запропоновані в Рекомендаціях щодо вдосконалення механізму регулювання цифрового використання об'єктів авторського права і суміжних прав через мережу Інтернет [3]. Спочатку користувачі мають принаймні з'ясувати умови взаємодії з ОКУ, тому що останні існують саме тому, що автори не в змозі самостійно управляти власними правами, а користувачі – віднайти кожного окремого правовласника. В Україні на сьогодні налагоджена діяльність ОКУ в різних сферах публічного використання об'єктів авторського права і суміжних прав [4]. Саме через посередництво ОКУ можливо вирішити й питання авторської винагороди. Однак слід урахувувати таке застереження для інтернет-спільноти: лише та ОКУ, якій конкретні суб'єкти авторського права і суміжних прав передали на управління права на використання відповідних об'єктів у мережі Інтернет (право відтворення, надання доступу), може повноправно займатися онлайн-ліцензуванням [5].

Взаємовідносини ОКУ із суб'єктами авторського права і суміжних прав можуть оформлюватися договором приєднання, аналогічним ліцензіям GNU, Creative Commons, але з положеннями про добровільну винагороду. Правовласникам можуть пропонуватися декілька варіантів таких договорів, але будь-який із них має передбачати певний мінімум прав для користувачів: вільне відтворення, розповсюдження, добровільна винагорода. Договір включатиме положення

щодо порядку збору, розподілу і виплати винагороди та ін.

Реквізитами певної роботи (твору, фонограми тощо) є ідентифікатори. Це можуть бути числа або назва твору, автора, виконавця, іншого правовласника. Можлива наявність кількох видів ідентифікаторів: за творами (в такому разі слід присвоювати ідентифікатор кожному окремому твору); за альбомом (у музичній сфері); за суб'єктом (винагорода за діяльність гурту, виконавця, актора, виробника фонограм тощо в цілому, тобто за всю творчу діяльність).

Певну небезпеку становитиме можлива підміна справжніх ідентифікаторів, у результаті чого винагорода буде надходити неналежному набувачеві. Для протидії необхідно створити зручну систему верифікації, тобто користувач повинен мати можливість перед здійсненням оплати перевірити справжність ідентифікатора (SMS на офіційний номер проекту з автоматичною відповіддю, або ввести ідентифікатор у поле верифікації на офіційному сайті проекту, або інша аналогічна дія).

Текст ліцензії для користувачів може існувати як складова мультимедійного файлу (наприклад, ID3-tag), подаватися окремим текстовим файлом або повідомлятися гіперпосиланнями, за якими у мережі Інтернет можна ознайомитися з повним текстом ліцензії та перевірити, що певний правовласник справді приєднався до умов відповідної ліцензії для розповсюдження твору чи об'єкта суміжних прав. Важливо визначити, які конкретні дії користувача будуть акцептом (аналогом підпису) відповідного договору (ліцензії).

Розмір виплати авторської винагороди за створення і використання твору встановлюється в авторському договорі або у договорах, що укладаються за дорученням суб'єктів авторського права і суміжних прав організаціями колективного управління з особами, які використовують твори:

– за публічне сповіщення через мережу Інтернет творів науки, літератури

і мистецтва, у тому числі комп'ютерних програм та баз даних: 5 відсотків доходів, одержаних із того виду діяльності, у процесі якої відбувається публічне сповіщення творів;

– за публічне сповіщення або ретрансляцію (повторне публічне сповіщення) через мережу Інтернет виконань, зафіксованих в опублікованих без комерційної мети фонограмах і (або) відеограмах, та їх примірників: 2,5 відсотка доходів, одержаних із того виду діяльності, у процесі якої здійснюється використання виконань;

– за публічне сповіщення або ретрансляцію (повторне публічне сповіщення) через мережу Інтернет фонограм, відеограм, опублікованих без комерційної мети: 2,5 відсотка доходів, одержаних із того виду діяльності, у процесі якої здійснюється використання фонограм, відеограм;

– за публічне сповіщення (публічне повторне сповіщення) шляхом трансляції і ретрансляції зафіксованих у фонограмах і (або) відеограмах виконань, а також безпосередньо фонограм і (або) відеограм, опублікованих з комерційною метою, їх примірників через Інтернет: 5 відсотків доходів, одержаних із того виду діяльності, у процесі якої здійснюється використання об'єктів суміжних прав.

Процес збору винагороди краще автоматизувати за допомогою саме послуг фінансових посередників. Їх зацікавленість полягатиме в одержанні певного відсотка від збору коштів, що сплачуються користувачами як добровільна винагорода. Для цього необхідно укласти договір між ОКУ та відповідною фінансовою установою.

Питання щодо розподілу винагороди врегульовуються ще на етапі укладення угоди між суб'єктами авторського права і суміжних прав та ОКУ. Дані суб'єкти мають перебачити відсоткове співвідношення стосовно розподілу між ними винагороди, зібраної за використання окремого об'єкта авторського права, су-

міжних прав, альбому, творчості в цілому. Але таке співвідношення може переглядатися через певний проміжок часу за взаємною домовленістю між зазначеними суб'єктами. Можна ввести й об'єктивний фактор – коли на співвідношення впливатимуть преференції користувачів: вони при оплаті зазначатимуть свій варіант відсоткового співвідношення або суб'єкта (чи кількох суб'єктів), якому (яким) користувачі хочуть спрямувати більшу частку винагороди. У договорі між суб'єктами авторського права та суміжних прав з ОКУ обумовлюватиметься мінімальна сума, яка підлягає виплаті зазначеним суб'єктам при її накопиченні. Можливі регулярні виплати та позапланові – за вимогою суб'єктів.

Необхідно передбачити способи платежів, зручні для користувачів, тобто неперобтяжені складними процедурами. Як відомо, для реєстрації у певних сервісах, спільнотах або здійснення електронних платежів необхідний мінімум обов'язкових даних (логін, пароль тощо). У цих системах діятиме такий самий принцип. Додаткові ж опції, направлені на з'ясування певних преференцій, будуть виставлені як оптимальні за замовчуванням, але користувач зможе їх персоналізувати: бажання відобразити в загальному доступі інформацію про здійснені платежі (це ніби декларація конкретного користувача про підтримку конкретного творчого працівника, який, у свою чергу, має визначитися, чи робити дану інформацію загальнодоступною), бажана перевага на користь певного суб'єкта під час розподілу винагороди тощо. Пропонуються деякі способи платежів: 1. SMS-платежі. Користувач надсилає з мобільного телефона текстове повідомлення з ідентифікатором і додатковою інформацією щодо винагороди. Відповідні кошти знімаються з «мобільного» рахунка користувача і переводяться на віртуальний рахунок суб'єкта прав, що управляється ОКУ. Як варіант, гроші після оподаткування ви-

нагороди можуть переводитися на «мобільний» рахунок суб'єкта права. 2. Платіжні картки. Продаж платіжних карток певного номіналу (5, 10 ... 100 грн тощо). Купуючи їх, користувач поповнює свій віртуальний рахунок на зазначену на картці суму. Користувач може у будь-який час дистанційно (Інтернет, платіжний термінал) перерахувати певну суму коштів на віртуальний рахунок суб'єкта права, що управляється ОКУ. Як варіант, після вирахування податків суб'єкт права отримує гроші на такий самий віртуальний рахунок. 3. Платіжні термінали (наприклад, «i-box»). Маючи готівку, завжди можна сплатити винагороду у місцях, де встановлені такі термінали (ринки, супермаркети тощо). 4. Інтернет-гроші (наприклад, PayPal, Web-Money тощо). Зручний спосіб оплати, якщо допустимими будуть платежі, при яких користувач знаходиться в країні, іншій, ніж ОКУ, або якщо користувач призвичаївся до таких «віртуальних грошей» і має відповідний рахунок з коштами на ньому. 5. Кредитні картки. Цей спосіб розрахунків є давно звичайним на Заході. У нас його популярність невпинно зростає. Кредитні картки використовуються для зняття коштів із банківського рахунка. Разом з тим більше опцій в управлінні цим рахунком існує при роботі через мережу Інтернет, і останнім часом таке управління рахунком набуває популярності.

Строк дії договору правовласників з ОКУ щодо вільного розповсюдження і збору добровільної винагороди починається з моменту укладання договору. Договір може бути достроково припинений з ініціативи правовласника (правовласників), після чого забороняється вільне розповсюдження відповідних примірників.

Хоча вільне розповсюдження планується здійснювати переважно шляхом вільного завантаження файлів із мережі Інтернет, що передбачає відсутність національних кордонів для користувачів, усе ж може виявитися неможливим іс-

нування єдиної структури глобального масштабу (територіальний принцип діяльності ОКУ), тому ОКУ різних країн мають укласти взаємні угоди про збір і передачу добровільної винагороди для іноземних респондентів.

Новацією у сфері діяльності ОКУ є роздержавлення Державної організації «Українське агентство з авторських і суміжних прав» (далі – ДО УААСП). Ці неоднозначні пропозиції, на думку багатьох спеціалістів, можуть призвести до погіршення існуючої ситуації, і причини суттєві.

Перш за все це – формулювання претензій до України у спеціальному Звіті 301 (Special 301 report on copyright protection and enforcement), який складається Міжнародним Альянсом Інтелектуальної Власності (ІІПА). На підставі цього звіту Уряд США, починаючи з 2012 р., оновив статус України як «Priority Foreign Country», тобто Україна визнана з найгіршим рівнем захисту авторських прав у світі. Так, у звіті за 2015 р. визначено, що основними змінами, які повинні бути внесені у законодавство, є: розширення та посилення кримінальної відповідальності за «піратство»; розширення адміністративних заходів захисту авторських прав; реформування діяльності організацій колективного управління; введення кримінальної відповідальності за знімання фільмів в кінотеатрах – «камкордінг»; приведення законодавства до міжнародних стандартів у питаннях електронної комерції тощо. Цей перелік основних вимог до реформування законодавства залишається майже незмінним, починаючи зі Звіту 301 за 2012 р.

У всіх Звітах 301, починаючи з 2012 р., відсутня вимога щодо зміни структури або підпорядкування органів державної влади, що забезпечують правову охорону інтелектуальної власності, оскільки зміна назви, підпорядкування, правової форми органу державної влади не призведе до змін у галузі і не змінить статус України у Звіті 301.

Європейська комісія кожного року теж публікує доповідь, що містить огляд стану дотримання прав інтелектуальної власності у третіх країнах та оцінку впливу порушень у цій сфері на інтереси європейських правовласників при торгівлі з ЄС. У 2015 р. у доповіді дається незадовільна оцінка рівня захисту прав інтелектуальної власності в Україні та відмічається відсутність прогресу за останні роки. Відзначається масовий та, як правило, безкарний характер порушень прав інтелектуальної власності. Окремими прикладами порушень прав інтелектуальної власності називаються: неплатежі роялті з боку державних ЗМІ; відсутність чітких правил діяльності організацій колективного управління; низький рівень забезпечення виконання законодавства по захисту прав інтелектуальної власності в цифровому секторі; недостатній рівень кримінальної відповідальності, передбачений законодавством; зтяжний характер судових процесів у контексті порушень прав інтелектуальної власності. У доповіді не визначена потреба в реструктуризації органів державної влади, які забезпечують правову охорону інтелектуальної власності. Йдеться виключно про виконання законів України.

Що стосується роздержавлення ДО УААСП, то можна погодитися, що функція колективного управління невластива державній організації. Але європейська Директива про колективне управління визначає, що правова форма ОКУ може бути будь-якою. Головна проблема – не-

прозора діяльність ДО УААСП, яка зазнала найбільшої критики від ІПРА (особливо діяльність щодо надання дозволів на використання творів права, які не були передані в управління УААСП), а у випадку проведення роздержавлення керувати ДО УААСП продовжать діяти ті ж самі, які здійснюватимуть корупційну діяльність, не втративши свого монопольного становища на ринку, але втративши державний контроль.

Питання змін у функціонуванні діяльності ДО УААСП та інших організацій колективного управління є комплексним і стосується системної роботи з налагодження механізмів захисту прав інтелектуальної власності. Ця сфера приватних ринкових відносин не відповідає умовам прозорості та ефективності. Подолати цю проблему можна тільки шляхом: прийняття нового закону про діяльність ОКУ, який би збалансував інтереси всіх зацікавлених на цьому ринку: авторів, споживачів, бізнесу і держави та забезпечив захист прав відповідних суб'єктів; забезпечення жорсткого контролю за виконанням цього закону. В умовах реформування такий закон неможливо створити і передбачити всі механізми його виконання, бо всі фахові зв'язки будуть порушені і знову може статися ситуація, коли ринок почне формуватися за принципом «хто перший добіг до чиновника, той і правий». Досвід останніх років показав, що тільки ефективні перемовини, консультації фахівців галузі і системна діяльність досвідчених чиновників дозволять вирішити вищезазначені проблеми.

Література

1. Римаренко І. В. Захист авторських прав та творів, розміщених в Інтернеті [Електронний ресурс] / І. В. Римаренко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/VAPSV_pdu/2011_3/St_10.pdf.
2. Директива про колективне управління авторськими і суміжними правами та мультимедійному ліцензуванню музичних творів, використовуваних онлайн на внутрішньому ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/news/en/newsroom/content/20140203_IPR34615/html/Copyrightcrossborderlicencesforonlinemusicservices.
3. Рекомендації щодо вдосконалення механізму регулювання цифрового використання об'єктів авторського права і суміжних прав через мережу Інтернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/recomnet.html>.
4. Організації колективного управління в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sdip.gov.ua/ua/managment_information.html.
5. Рекомендації щодо онлайн-ліцензування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/reconlinelits.html>.